

Odgojiteljev govor u svjetlu pedagogije ljubavi

Kancir, Amalija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:863556>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

AMALIJA KANCIR
DIPLOMSKI RAD

ODGOJITELJEV GOVOR U SVJETLU
PEDAGOGIJE LJUBAVI

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: **Amalija Kancir**

Tema diplomskog rada: **Odgojiteljev govor u svjetlu pedagogije ljubavi**

Mentorica: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ALTERNATIVNE PEDAGOŠKE IDEJE I ŠKOLE	3
2.1 Don Bosco	4
2.2 A. S. Makarenko	4
2.3 A. S. Neill	5
2.4 Loris Malaguzzi – Reggio pedagogija	6
2.5 Rose i Caroline Agazzi – Agazzi pedagogija	7
2.6 Rudolf Steiner – Waldorfska pedagogija	8
2.7 Maria Montessori – Montessori pedagogija	8
3. PEDAGOGIJA LJUBAVI	10
3.1 Usmjerenost pedagogije ljubavi prema svakom djetetu	10
3.2 Važnost uzora u procesu odgajanja djece	12
3.3 Prisutan odgojitelj – važan čimbenik odgojnog procesa	13
3.4 Preventivni sustav odgoja	15
3.5 Važnost aktivnoga odgoja	16
3.7 Odgoj koji opskrbljuje za (duhovni) život	18
4. ODGOJITELJEVA KOMUNIKACIJA S DJECOM U SVJETLU PEDAGOGIJE LJUBAVI	19
4.1 Odgojitelj kao pripovjedač	20
4.2 Odgojitelj kao aktivni slušatelj	21
4.3 Važnost neverbalne komunikacije u pedagogiji ljubavi	22
4.4 Tajanstvena riječ na uho – poštovanje djetetove osobnosti	23
4.5 Riječ za laku noć	24
5. ODGOJITELJEVA KOMUNIKACIJA S ODRASLIMA U SVJETLU PEDAGOGIJE LJUBAVI	25
5.1 Susret s Giovannijem Borelom	26
5.2 Susret s kapelanovom domaćicom	27
6. ZAKLJUČAK	28

ODGOJITELJEV GOVOR U SVJETLU PEDAGOGIJE LJUBAVI

Sažetak

Pedagogija ljubavi te don Boscov život i misao, koji su posvećeni odgoju djece, tematska je podloga ovoga rada na kojoj se promišlja o govoru odgojitelja i odgojiteljevoj ukupnoj komunikaciji s djecom. Tako se u radu, uvidom u dostupnu literaturu, donose temeljne spoznaje o pedagogiji ljubavi – pedagoškom pravcu čiji je utemeljitelj don Bosco, a u kojem se ističe ljubav kao temelj svega djelovanja u odgojno-obrazovnom radu s djecom.

U prvom dijelu rada predstavljene su alternativne pedagoške ideje don Bosca, A. S. Makarenka i A. S. Neilla. Budući da su u Hrvatskoj prisutne svojim radom i dobro afirmirane različite alternativne škole, u radu su, opisane neke od najzastupljenijih, a to su: Reggio, Agazzi, Waldorf i Montessori pedagogija. Druga cjelina rada posvećena je predstavljanju jedne od pedagogija koja je aktualna već više od stoljeća, a s obzirom na to da je joj je temelj ljubav, njezin utemeljitelj don Ivan Bosco naziva ju pedagogijom ljubavi. Kroz čitav rad provlači se temeljna misaona preokupacija – važnost kvalitetnog dijaloga između odgojitelja i djece. U djelovanju i u mislima don Bosca uočavaju se i izdvajaju oni segmenti koji mogu biti inspirativni za govor i komunikaciju u odgojiteljskoj profesiji. Tako je predstavljen don Bosco kao aktivni slušatelj djece i odraslih te kao onaj koji je pridavao značajnu pozornost neverbalnoj komunikaciji u odnosu s drugima. Osim u svakodnevnom radu s djecom, don Bosco je i u suradnji s odraslima, posebno u pregovorima za svoje odgojno-obrazovno djelovanje, pokazivao mudrost, smirenost i visoku razinu komunikacijskih vještina. Primjer njegovih komunikacijskih vještina uspoređen je s profesionalnom interakcijom odgojitelja sa svim sudionicima u odgojno-obrazovnom procesu. Zaključuje se iz svega navedenoga da ljubav, koja je temelj odgojnog djelovanja don Bosca, vrijedi osvijestiti i postaviti kao osnovu za svekoliku komunikaciju u odgojiteljskoj profesiji, posebno onu u interakciji odgojitelja i djece.

Ključne riječi: don Bosco, komunikacija, odgojitelj, pedagogija ljubavi

THE PRESCHOOL TEACHER'S SPEECH IN THE LIGHT OF THE PEDAGOGY OF LOVE

Summary

The pedagogy of love and don Bosco's life and thought, which are dedicated to the education of children, is the thematic background of this thesis, which reflect on the teacher's speech and the educator's overall communication with children. In this thesis, through an insight into the available literature, fundamental knowledge is brought about the pedagogy of love- the pedagogical direction founded by don Bosco, in which love is emphasized as the basic of all activities in educational work with children.

In the first of the thesis, alternative pedagogical ideas of don Bosco, A.S. Makarenko and A.S. Neill are presented. Since various alternative schools are present in Croatia with their work and are well established, the thesis describes some of the most represented ones: Reggio, Agazzi, Waldorf and Montessori pedagogy. The second part of the thesis is dedicated to the presentation of one of the pedagogies that has been relevant for more than a century, and given that its foundation is love, its founder, don Ivan Bosco, calls it pedagogy of love. A fundamental preoccupation runs through the entire work- the importance of quality dialogue between educators and children. In the actions and thoughts of don Bosco, those segments that can be inspiring for speech and communication in the educational profession can be observed and singled out. This is how don Bosco is presented, as an active listener of children and adults and as one who paid significant attention to non-verbal communication in his relationship with others. In addition to his daily work children, don Bosco showed wisdom, calmness, and a high level of communication skills in cooperation with adults, especially in negotiations for his educational activities. An example of his communication skills was compared to the professional interaction of the educator with all participants in the educational process. It is concluded from all of the above that love, which is the basic of don Bosco educational work, is worth making aware of and setting as the basic for all communication in the education profession, especially that in the interaction between educators and children.

Key words: communication, don Bosco, pedagogy of love, preschool teacher

1. UVOD

U prvih trideset godina 20. stoljeća u Europi i Americi javljaju se pokušaji radikalnih promjena unutar organizacija škola. Većina takvih pedagoških pokušaja utemeljena je kao cjelovit pedagoški projekt, a neki od njih održali su se i do danas kao modeli alternativnih ili slobodnih škola. J. Dewey umjesto krutoga razrednog sustava nudi učenje uz projektnu nastavu, J. A. Sickinger u Mannheimu formira odjeljenje djece prema sposobnostima i školskom uspjehu, Maria Montessori preporučuje metodu s naglašenim individualnim radom s raznovrsnim materijalima dok C. Freinet propagira učenje u prirodi ili na prirodnim izvorima. Ta je ideja ugrađena u Waldorfsku školu koju osniva R. Steiner, u kojoj djeca stječu znanje utemeljeno na proučavanju prirodne i društvenih pojava. U takvim vrstama škola naglasak je na potrebi izostavljanja krutih nastavnih programa te potrebi provođenja individualiziranih aktivnosti u čijim su središtima djeca i njihove potrebe. Peter Peterson je u Jeni organizirao školsku djecu u grupe po uzoru na obitelj, tako da su u jednoj grupi bila djeca triju različitih godišta. R. Cousinet eksperimentirao je s učenjem u slobodno formiranim grupama djece, a R. Dottrens, školsko učenje temelji na individualiziranom učenju uz pomoć radnih listića (Matijević, 2001).

Neke od tih ideja, kao dio pedagoškog pluralizma koji se počinje razvijati u to doba, zadržane su do dandanas, već gotovo sto godina od njihova utemeljenja. Tako u većini europskih zemalja i širom svijeta neprekidno djeluju waldorfske škole, škole koje djeluju na temelju učenja Marije Montessori i don Boscovi salezijanci.

Škola u prvom desetljeću 21. stoljeća teško je usporediva s potrebama školstva prije stotinjak godina, iz brojnih razloga. Danas mlada osoba u sustavu obveznog školovanja provodi sve više vremena, živi i uči uz medije i laku dostupnost najrazličitijih sadržaja, kako obrazovnih tako i zabavnih. Društvo danas treba osobe brze u prilagodbi, spremne za nove preokupacije, nevezane uz jednu karijeru, znanje ili vještinu. Također, danas upravo lako dostupni različiti edukativni sadržaji koji utječu na oblikovanje čovjekove svijesti i način razmišljanja kao i aktivnosti kojima se mladi bave izvan redovitog školovanja (npr. škole stranih jezika, plesne i glazbene škole i sl.) čine da školsko odgajanje i poučavanje tek (manjim) dijelom utječe na formiranje osobe, njezinih znanja, vještina i sposobnosti.

Autor Matijević (2001.) ističe kako je teško definirati jedinstvenu osnovu i obveznu školu jer sloboda u školi i školstvu nije mjerilo demokratičnosti nekog društva pa su zato alternativne škole dio mogućnosti da se model školske organizacije približi potrebama i očekivanjima roditelja i djece.

Sve spomenuto preokupacija je ovoga rada koji se sastoji od pet cjelina. Počinje uvodom, odnosno upoznavanjem tematike. U drugoj cjelini obrađene su alternativne pedagoške ideje (Silov, 2014) koje su podijeljene na podcjeline te se opisuju pedagoške ideje trojice potpuno različitih svjetonazora s tri različitih geografskih područja, a to su: ideje don Bosca koji djeluje u okruženju konzervatizma, A. S. Makarenka koji djeluje u okruženju socijalizma i A. S. Neilla koji djeluje u okruženju liberalizma. Također, opisane su i objašnjene alternativne pedagogije u Hrvatskoj koje su djelatne desetljećima od njihova utemeljenja i prisutne u odgoju djece u školama i vrtićima diljem svijeta, pa tako i u Hrvatskoj.

Treća je cjelina posvećena predstavljanju jedne od pedagogija koja je aktualna već više od stoljeća, a s obzirom na to da je joj je temelj ljubav, njezin utemeljitelj don Ivan Bosco naziva je pedagogijom ljubavi. Pedagogija ljubavi i don Boscov život koji je posvetio odgoju djece teme su ovog rada, a glavna misaona preokupacija jest govor odgojitelja koji prožet svjetlom pedagogije ljubavi.

U četvrtoj cjelini riječ je o važnosti kvalitetnog dijaloga između odgojitelja i djece. Objašnjeni su temelji i vještine koje treba posjedovati dobar govornik. U radu je povezan odgojiteljev govor s primjerima don Boscova pedagoškog djelovanja u kojem je bio vrlo vješt kao aktivni slušatelj djece i odraslih u ispovijedima. Izdvaja se i don Boscova vještina neverbalne komunikacije koja je bila važna za upoznavanje njegovih odgajanika, čije je poštovanje i povjerenje često stjecao tek jednom riječju na uho, ali riječju koja bi doprla do njihovih srca.

Peta je cjelina posvećena govoru odgojitelja s profesionalne strane. Don Bosco je za vrijeme svog djelovanja imao mnogo suradnika. Osim što je i sam odgajao mlade salezijance koji su kasnije odgajali djecu, često se susretao s političkim teškoćama toga doba pa je zato bilo važno znati kako pregovarati. I sam je trebao imati razvijene komunikacijske vještine i mudrost pregovaranja s tadašnjom lokalnom zajednicom kako bi njegovi dječaci imali siguran dom i prostor u kojem su mogli vikati, smijati se i trčati.

2. ALTERNATIVNE PEDAGOŠKE IDEJE I ŠKOLE

Potkraj 19. stoljeća dolazi do velikih promjena u školstvu. Javljaju se novi pedagoški pokreti. Najpoznatiji među njima bili su: projekt-metoda (Amerika, kraj 19. stoljeća), Montessori sustav (Italija, 1912.), Waldorfska škola (Njemačka, 1919.), škola Summerhill (Ujedinjeno Kraljevstvo, 1921.) Mnoge od njih djelatne su i danas kao privatni obrazovni projekti te su mnogi elementi iz alternativnim pedagoških promišljanja uključeni i u suvremeni javni odgoj i obrazovanje. U svakom slučaju, nesporan je utjecaj alternativnih pedagoških ideja na kritičko promišljanje javnoga odgoja i obrazovanja. U Hrvatskoj se danas, osim redovitih i posebnih programa, odvijaju i alternativni programi Marije Montessori, Rudolfa Steinera, sestara Agazzi, Jurgena Zimmera i Reggio koncepcije (*Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe Republike Hrvatske, 2008*).

Autor Mile Silov (2014) u monografiji *Pedagoške ideje don Bosca, Makarenka i Neilla* istražio je ideje trojice klasika pedagogije s tri geografski udaljena područja: sv. don Ivana Bosca (1815. – 1888.) iz Italije, A. S. Makarenka (1888. – 1939.) iz Ukrajine i A. S. Neilla (1883. – 1973.) iz Škotske. Don Ivan Bosco djelovao je u okružju konzervatizma, vođenom mišlju da bez prava nema države, mišlju o potrebi poštovanja autoriteta, kao i o potrebi pružanja otpora revoluciji i promjeni. A. S. Makarenko djelovao je u okružju socijalizma čija je najviša vrijednost jednakost shvaćanja, nepropitivanje autoriteta, plansko nastojanje ukidanja ili ograničavanja privatnog vlasništva te shvaćanje rada kao temelja čovjekova opstanka. A. S. Neill djelovao je u okrilju liberalizma koji je podrazumijevao slobodu kao osnovni kriterij vrednovanja svih društvenih pojava i ustanova, individualizam kao polaznu osnovu liberalnog učenja i odgoja, a uloga države bila je u zaštiti pojedinca i privatnog vlasništva, a ne propisa.

U tekstu koji slijedi predstaviti će se ukratko najistaknutije alternativne pedagoške ideje i pravci.

2.1 Don Bosco

Za don Boscovo društveno-političko okruženje Silov (2014) navodi vrijeme nakon revolucionarne 1848. godine, koju je obilježila druga industrijska revolucija, ratovi i buđenje nacionalne svijesti u Italiji, poglavito na njenom sjeverozapadu gdje je autor živio (Pijemont, Torino), koje je naročito potaklo naseljavanje gradova praćeno siromaštvom, glađu, propadanjem obitelji i kriminalom mladih prema kojima je država postupala krutom represijom. Don Bosco je kao svećenik u crkvenom konviktu pripremao mlade za klerike te se bavio siromašnom i zapuštenom djecom u torinskom predgrađu vodeći internat za mlade (oratorij). Osim toga, Bosco je bio osnivač Salezijanske družbe i drugih katoličkih udruga. S obzirom na to da je don Boscova pedagogija bila kršćanska, on je svoje temeljne pedagoške ideje pronalazio u učenju Isusa Krista. Temeljna ideja don Boscove pedagogije bilo je preventivno djelovanje koje počiva na načelu razuma, vjere i ljubaznosti. Njegovi se oratoriji nalaze od 1841. godine na različitim lokacijama. Njihov je smisao kršćanski nauk: molitva, sveti sakramenti, pobožne vježbe i sl. Oratorijske aktivnosti uključivale su društvene igre, pjesme, glazbu, šetnje, a sve s jednim ciljem: pripremiti učenike za život odgajajući ih u dobre kršćane i poštene građane. U oratorijima su se osposobljavali učitelji i majstori za ostale salezijanske oratorije diljem svijeta.

Kritike don Boscovoj pedagogiji upućivane su ponajviše zbog vrlo naglašenog usmjeravanja učenika, tj. mladića, u svećenički poziv, ograničavanja autonomije mladih ljudi i nepostojanja koedukacije, tj. neuključenosti djevojčica u obrazovanje. Naime, u oratorijima su boravili samo dječaci (prema Silov, 2014).

2.2. A. S. Makarenko

Za društveno-političko okruženje Makarenkova djelovanja Silov (2014) navodi poslijeratno oktobarsko-revolucijsko vrijeme koje je obilježeno gospodarskim i društvenim problemima, posebno zatiranjem seljaštva te golemim brojem djece bez nadzora i odgoja, ponajviše siročadi. Školstvo je bilo u funkciji provoditelja „sovjetske revolucionarne pedagogije“. Makarenko je najprije bio učitelj u osnovnoj i srednjoj školi te školski inspektor. Zatim po nalogu prosvjetnih vlasti osniva i vodi radne kolonije za maloljetne prijestupnike,

odnosno zapuštenu mladež. Temeljne pedagoške ideje Makarenka bile su socijalistički humanizam, odgoj djece u kolektivu, pomoću kolektiva i za kolektiv, radni odgoj i učenje proizvodnim radom itd. Makarenko 1920. godine osniva radnu koloniju – internat Maksim Gorki – usmjerenu na poljodjelstvo i stočarstvo, a 1931. koloniju F. E. Đeržinski koja je bila orijentirana na tvorničku djelatnost, zarađivala je novac i plaćala porez. Osim osnovnih djelatnosti, u tim su kolonijama (komunama) bile organizirane različite društvene aktivnosti koje su uključivale tehničke, umjetničke i sportske aktivnosti. Makarenkovi odgojni ciljevi počivali su na dva stupa: prvo na povjerenju u socijalizam kao socijalno-političku doktrinu i u Sovjetski Savez kao prvu državu socijalizma, a drugo na uvjerenju u veliku moć odgoja u društvu i mijenjanju čovjeka odgojem. Makarenko drži da nema integriteta ličnosti bez jasnih životnih ciljeva, koji se odgojem promišljaju i postavljaju, a ti ciljevi ne smiju biti u suprotnosti s interesima drugih ljudi.

Kritike Makarenkove pedagogije navodile su da je ona „diktatorska“ pedagogija, da počiva na nedovoljno sagledanu odnosu između pojedinca i društva, da su nerealno crno-bijelo opisani pojedini likovi u pisanim pedagoškim djelima te da je kolektiv za odgajnika „diktatorska batina grupe“ (prema Silov, 2014).

2.3. A. S. Neill

Neill je djelovao kroz različite društveno-političke sustave, ali vrijeme u koje je najviše stvarao bilo je doba liberalnog kapitalizma sredinom 20. stoljeća. Od lijevo orijentiranog studenta i novinara postao je profesor engleskog jezika, nastavnik, ravnatelj škole i pisac. Slijedio je ideje socijalista, ali je ideološki bio najbliži liberalizmu. Najviše se proćuo po osnivanju i vođenju odgojnih internata s nazivom *Summerhill*. Silov (2014) Neilla naziva radikalnim kritičarom odgoja i škole. Umjesto škole, odnosno trkališta za ocjenom, ciljevi Neillove škole bili su drukčiji. Uključivali su sreću i zadovoljstvo sobom i životom. Druga vodilja bile su mu težnje i ideje koje su promicale borbu za dječja prava. Treća vodilja bila mu je psihoanaliza i individualna psihologija. U Neillovoj školi svima se dopuštalo da žive prema svojim dubokim impulsima, u skladu sa svojim seksualnim, ideološkim i kulturnim orijentacijama. Neill se vodio antiautoritarnosti, odnosno usmjerio se na praksu slobodnog odgoja, vrlo širokih granica, gotovo

bez granica. Neill je svoje pedagoške ideje ostvario osnivajući privatni internat *Sumerhill* koji je započeo s radom 1921. godine u Austriji. Riječ je o internatu za djecu od 6 do 16 godina. Neill je želio školu koja odgovara djetetu, a ne onu kojoj će se dijete morati prilagoditi. Tom se idejom zapravo obračunao s idejom javne, državne škole. Raspored javnih sati bio je obavezan, ali samo za nastavnike, učenici ne moraju pohađati nastavu. Bio je uvjeren da je stvorio najsretniju školu na svijetu. Suvremeni *Summerhill* i dalje je privatan, a učenici su u školi samo danju, tj. nema oblik internata. On se idejama i praksom polako odmiče od izvorne Neillove škole jer to diktiraju suvremeni društveni uvjeti. Neillovi štićenici nisu morali naučiti ni čitati ni pisati, već su sa svojim životom mogli činiti što ih je volja, ali pritom nisu smjeli ograničavati slobodnu drugih.

Zamjerka *Summerhillu* je što njegovi učenici ne postižu znanja i sposobnosti koja se mogu mjeriti standardnim postupcima vrednovanja i baš se ne ističu rezultatima. Kritika Neillovoj pedagogiji je usmjerena na to da je *Sumerhill* otok, a prostor oko njega je sasvim drukčiji, što je opasnost za njegove učenike kad izađu u „normalni“ život. Silov (2014) napominje da ono što radi Neill i jest i nije škola, ali da je riječ o zanemarivanju društvenog aspekta odgoja, odvojenosti djece od obitelji itd.

2.4. Loris Malaguzzi – Reggio pedagogija

Utemeljiteljem Reggio pedagogije smatra se Loris Malaguzzi. Rođen je u Correggiu, malom gradiću u pokrajini Reggio Emilia, 23. veljače 1920. godine, a diplomirao je na Sveučilištu u Urbinu. Kada je 1945. godine skupina ljudi odlučila izgraditi školu, Loris Malaguzzi odlučio im se pridružiti. Za vrijeme rata radio je kao učitelj u osnovnim i srednjim školama u pokrajini Reggio Emilia. Tako se razvio Reggio Emilia pedagoški pristup (Thonton i Brunton, 2010). Svoj je život Malaguzzi posvetio razvijanju Reggio pedagogije (Katić, 2009). Koncept i glavni cilj Reggio pedagogije je potaknuti dijete da samostalno dođe do rješenja. Reggio pedagogija daje novi pogled na dijete koje samostalno istražuje i uči. Loris Malaguzzi tvrdi da dijete ima sto ruku, misli na sto načina, igra se i voli na sto načina i pjeva i razumije na sto načina (Rigatti, 2000). Reggio koncepcija usmjerena je na poštovanje svakog pojedinog djeteta i vidi dijete kao kreativno, jedinstveno, snažno i snalažljivo biće. Naziva se još i istraživačkom ili eksperimentalnom pedagogijom. Malaguzzi tvrdi da se dijete najbolje razvija

kada kroz vlastita iskustva doživljava svijet. Zato se u Reggio vrtiću djecu smatra aktivnim građanima zajednice koji mogu aktivno sudjelovati u oblikovanju života vrtićke zajednice, zajedno sa svojim obiteljima i širom zajednicom.

2.5. Rose i Caroline Agazzi – Agazzi pedagogija

Pedagogija Agazzi nastala je iz osobnosti, proučavanja te odgojnog rada sestara Rose i Caroline Agazzi i njihova učitelja Pietra Pasqualija te iz društveno-kulturološkog konteksta u kojem su djelovali potkraj 19. stoljeća. Godine 1895. Pietro Pasquali, generalni ravnatelj osnovnih škola i vrtića u Bresciji povjerio je sestrama Agazzi vrtić u Mompianu. Vrtić je bio smješten u staroj sakristiji i minimalno opremljen za rad ali je, zahvaljujući sestrama Agazzi i Pasqualiju, pretvoren u pravi vrtić. Školsko vijeće pokrajine Brescie 1902. godine izabralo je upravo taj vrtić kao „model seoskog vrtića“ (Gardani, 2012). Vrijednost pedagogije sestara Agazzi u tome je što se dijete smatra pojedincem u njegovoj neponovljivosti i potiče se njegov razvoj u skladu s time. Rosa Agazzi vidi u djetetu višestruku cjelovitost u njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim i religioznim komponentama i želi da se na temelju životnog iskustva svaki potencijal maksimalno razvije. Svjesna da dijete ima globalni koncept, spoznaje i veliku ulogu didaktičkih sredstava te uvijek daje prednost konkretnom ispred apstraktnog, odnosno stvarima iz svakodnevne upotrebe. Odatle i uporaba kontraznakova i promatranje predmeta kakvi su u prirodi ili kakve nam je podarila umjetnost da bi se kasnije mogle izdvajati njihove različite osobine (boja, oblik, materijal i sl.). Tako dijete razmišlja djelovanjem, tj. uči kroz vlastito iskustvo. Roza Agazzi smatrala je da su dominantni interesi djeteta predškolske dobi pokret i sakupljački instinkt. Pišući u doba kad je siromaštvo u Italiji bilo vrlo prisutno, Roza Agazzi posvetila se odgajanju u kojem dijete treba upućivati prema razumijevanju ekonomije i izbjegavanju krajnosti: sve čuvati ili sve baciti. Kako bi male dječje ruke učinila vještima, upoznala je svoje učenike s preciznim naporima o trganju i lijepljenju papira. Te vježbe u predškolskoj ustanovi moraju poprimiti vrijednost vježbi iz svakodnevnog načina života, koje u određeno vrijeme postaju vještina osjetilnog razvoja. Primjerice, kada se provodi neka vrsta aktivnosti u kojoj se dijete osjeća nesigurno, potrebno je tu aktivnost veselo ponavljati sve dok dijete pokazuje nesigurnost (De Beni, Šimunović, Gasparini, 2012). U Republici Hrvatskoj

postoji samo jedan vrtić u kojem se ostvaruje pedagogija zajedništva sestara Agazzi, a nalazi se u Križevcima.

2.6. Rudolf Steiner – Waldorfska pedagogija

Utemeljitelj waldorfske pedagogije je Rudolf Steiner. Rođen je u hrvatskom naselju Donji Kraljevac koje je tada pripadalo Austrijskom Carstvu. Prvu waldorfsku školu osnovao je u Stuttgartu 1919. godine uz pomoć sredstava tvornice cigareta Waldorf-Austria. Budući da je to vrijeme reformne pedagogije, nastupile su nove pedagoške ideje kao što su novi pristupi aktivnostima učenika, novo shvaćanje nastavnog plana i programa, preispitivanje modela vrednovanja rada učenika te humaniziranje odgojne komunikacije potaknuto idejama pedocentrizma (Matijević, 2001). Uporište waldorfske pedagogije nalazi se u antropozofiji, koja je znanost o tijelu, duši, duhu i svijetu. Antropozofija promatra čovjeka kao biće tijela, duše i duha koje se neprestano razvija, a dijete kao duhovno biće koje do svoje odraslosti i zrelosti prolazi faze razvoja svijesti koje je čovječanstvo prolazilo tijekom svoje evolucije.¹ Čovjek prema antropozofskom učenju, prolazi kroz tri „rođenja“, a to je fizičko rođenje na početku prvoga sedmogodišnjeg razdoblja, zatim rođenje životnih snaga tijekom izmjene zuba u kojem je potreban autoritet kojeg se voli da bi dijete kasnije moglo razviti dobre navike i dobar životni ritam, te na koncu astralno rođenje koje počinje pubertetom, u kojem mladi čovjek tek postizanjem spolne zrelosti doseže onu zrelost koja mu omogućuje donošenje odluka, razvijanje samostalnog mišljenja i oslobađanje (Matijević, 2001). U Republici Hrvatskoj djeluju waldorfski vrtići i škole u Zagrebu i Rijeci.

2.7. Maria Montessori – Montessori pedagogija

Maria Montessori rođena je 31. kolovoza 1870. u gradu Chiaravalle u Italiji. Bila je talijanska liječnica, odgojiteljica i inovatorica, poznata po svojoj obrazovnoj metodi koja se temelji na načinu na koji djeca prirodno uče. Otvorila je prvu Montessori školu – *Casa dei Bambini* ili *Dječja kuća* – u Rimu 6. siječnja 1907. (Matijević, 2001). Iako je u vrijeme Marie

¹ antropozofija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

Montessori bilo uobičajeno da djevojke pohađaju škole za učiteljice, Maria je krenula drugim putem – upisala je srednju tehničku školu, a potom je studirala matematiku, fiziku i prirodne znanosti. Bila je iznimna studentica te je svoju potrebu za znanjem uvijek zadovoljavala istražujući neka nova područja. Kasnije se zainteresirala za biologiju pa je odlučila studirati medicinu i tako je postala prva liječnica u Italiji. Maria Montessori se, volontirajući u psihijatrijskoj klinici, susretala s djecom koja su imala mentalnih poteškoća. Uvidjela je kako se toj djeci ne pristupa na prikladan način. Takvo iskustvo potaklo ju je na dublje proučavanje njihove situacije s nakanom da im pomogne. Zagovarala je u svekolikom radu s djecom upravo takav pristup, u kojem se najprije promatra stanje, zatim se proučava literatura i postignuća drugih te se napokon pronalazi konkretne odgovarajuće metode koje daju rezultate. Držala je da je najveća i najbolja metoda ona koja prije bilo kakvog konkretnog oblika rada računa s velikom ljubavlju i požrtvovnošću prema onima kojima se želi pomoći ili koje se želi odgojiti. U svoj rad uključuje izradu vlastitih didaktičkih materijala koje je s vremenom sve više usavršavala u skladu s potrebama svojih štićenika. Njezin je pristup prije svega računao s potencijalom koji sva djeca, bez obzira na moguća izvanjska ograničenja, nose u sebi i koji treba potaknuti da se oslobodi u svojoj ljepoti i širini. Odgojitelj je tu tek da bi snagu pravilno usmjerio, a didaktička sredstva imaju mogućnost taj put olakšati. Prvi vrtić koji joj je bio povjeren osnovan je 1907. godine, kada su u jednoj siromašnoj rimskoj četvrti vlasnici neke građevinske tvrtke izgradili stanove za obitelji čiji su roditelji zaposleni, a kako djeca ne bi bila prepuštena ulici, izgradili su i vrtić. Takvo je iskustvo bilo novo za Mariju jer su ta djeca bila zdrava, no prijetila im je duhovna zapuštenost jer im se roditelji, radeći po cijeli dan, nisu mogli posvetiti. Rad Marie Montessori vrlo je sličan radu sv. don Bosca jer je doslovno skupljala djecu s ulice i svojom im naklonošću otkrivala putove na kojima su pronalazili nove životne perspektive te je istovremeno pokazivala metodološki i didaktički novi model, ali sadržajno vrlo star, utemeljen na Kristovoj ljubavi prema svima (Majdandžić-Gladić, 2014).

U tekstu koji slijedi detaljnije će se razraditi pedagoške ideje don Bosca, odnosno pedagogija ljubavi.

3. PEDAGOGIJA LJUBAVI

Autori Golubović, Polegubić i Beno (2016) navode da ljubav odgaja i da je ona najmoćnije sredstvo kojim raspolažu odgojitelji, a uvelike pridonosi promjeni i usavršavanju djece i mladeži. Zakon ljubavi temelji se na izobilju pa se ona ne može potrošiti i nestati već samo povećati. I zato, kada darujemo ljubav drugima, ona u nama raste te nas obogaćuje i povezuje s drugima (Jampolsky, 1993). Kurkut (2013) govori o ljubavi koja posvećuje drugoga u vidu odgoja te smatra kako je najveći izraz ljubavi predati sebe za dobrobit drugoga. Odnosno, odgojitelji bi se trebali potpuno usmjeriti na dobrobit svakog djeteta kako bi se dijete koje odgajaju osjećalo voljeno i prihvaćeno. Don Ivan Bosco, poznatiji kao don Bosco, katolički je svećenik, odgojitelj mladih, utemeljitelj crkvene družbe salezijanaca i svetac Katoličke crkve. Rođen je u Italiji 1815. godine kao najmlađe dijete u seljačkoj i siromašnoj obitelji. U djetinjstvu je mnogo radio, učio zanate, čitao te razmatrao Božju riječ, a kao dvadesetogodišnjak odlučio je otići u sjemenište. S dvadeset šest godina postao je svećenik. Don Bosco je svakom djetetu pristupao kao jedinstvenom i cjelovitom biću koje ima svoje talente i posebnosti. Upravo zbog njegove usmjerenosti na dobre strane svakog djeteta, posvetio se odgajanju i onih mladih ljudi koji su bili u zatvoru, s misijom da i kod njih uoči i razvije njihove dobre strane te da ih izvede na pravi put. S obzirom na to da je don Boscova vodilja bila ljubav, njegova je pedagogija nazvana pedagogijom ljubavi. U nastavku rada detaljnije će se opisati osobitosti don Boscove pedagogije ljubavi.

3.1 Usmjerenost pedagogije ljubavi prema svakom djetetu

Na don Boscovu pedagogiju valja gledati u cjelini zato što ona holistički pristupa odgoju pa je nemoguće uzeti neke njezine dijelove te ih primjenjivati u nekom drugom odgojnom sustavu (Golubović, Polegubić i Beno 2016). Don Boscova je pedagogija bitno obilježena katoličkim pastoralnim djelovanjem i težnjom za ljubavi koja je usmjerena za spas duša. U vremenu kada je don Bosco odgajao društvene su okolnosti i potrebe katoličke crkve bile takve da se obrazovanje usmjeravalo samo na dječake. No don Bosco je razvio tzv. preventivni sustav odgajanja, koji ima šire društveno obilježje jer je njegov cilj surađivati s mnogim drugim

ustanovama u preoblikovanju društva, promicanje kulture drugoga te dijeljenje i zalaganje za pravdu i dostojanstvo svake osobe. Odgoj za ljudska prava vrijedan je put za ostvarivanje preventivnog sustava u raznim okružjima, kojemu je cilj cjelovit ljudski razvoj te izgradnja svijeta koji teži jednakosti i pravednosti. Zato je dijalog i uključivanje pedagogije ljubavi moguće u različitim kulturama svijeta (Chávez, Villanueva 2008). Don Bosco je govorio da cjelovitost osobe, a koja se temelji na ljudskim pravima, zahtijeva primjenu načela, neodvojivosti i međuovisnosti svih temeljnih prava osobe koja uključuju građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava. Isticao je kako svaki pojedini pristup koji se temelji na ljudskim pravima zahtijeva primjenu načela višeg interesa maloljetnika i potrebu postavljanja djeteta u središte, kao aktivnog subjekta i sudionika procesa odgoja i obrazovanja. Don Boscovim se primjerom danas vode brojni salezijanci, zalažući se za prava djece i adolescenata kako bi im dali dostojanstvo i pravo na glas te razbili začarani krug koji obuhvaća i povezuje siromaštvo s kršenjem ljudskih prava. Vide se jednostavnom vodiljom kojom je odgajao i don Bosco, a to je ljubav. Ljubav prema svakom mladom čovjeku, koja je u temelju don Boscova odgojiteljskog djelovanja, na lijep način dolazi do izražaja u susretu don Bosca s mladićem Bartolomejem Garelijem (koji je bio upravo izašao iz zatvora).

Susret don Bosca i Bartolomeja dogodio se kad je sakristan, Josip Comotti, primijetio mladića (bivšeg zatvorenika) u blizini sakristije, pomislio da je dječak došao krasti te ga batinama htio otjerati. Kada je za to čuo don Bosco, odmah je stao u obranu dječaka nazvavši ga svojim prijateljem. Pristupio je dječaku koji je bio sav u suzama. Započeo je razgovor s njim te toplim i ljubaznim tonom stvorio prijateljsko okruženje i uvjerio ga u to da se može osjećati sigurno. Bartolomej je povjerovao don Boscu i obećao mu da će nakon mise doći na razgovor kod njega (Girauda, 2007). U razgovoru don Bosca i Bartolomeja ostvareno je povjerenje Bartolomeja prema don Boscu. Dječak Bartolomej bio je potpuno neizgrađenog identiteta i samopouzdanja jer je bio nepismen pa ga je don Bosco pozvao na individualnu poduku kako dječak ne bi osjećao sram jer su i mlađi dječaci znali više od njega. Strpljivošću i upornošću Bartolomej je ubrzo naučio ono što je bilo potrebno i ubrzo se pridružio u učenju ostalim dječacima, a don Bosco je izravno iz iskustva naučio da mladići koji izađu iz kaznene ustanove, nađu li na nekoga tko će se brinuti za njih te im ukazati povjerenje i pomoći naći poštena poslodavca, počinju živjeti časnim životom zaboravljajući prošlost te postaju dobri kršćani i poštteni građani (Girauda, 2007).

Sve spomenute odlike don Boscove odgojne koncepcije, a ljubav posebno, odražavaju se i u komunikaciji i govoru onoga koji odgaja. Usklađenost odgojiteljeve komunikacije s ljudskim pravima znači da će odgojitelj sa svakim djetetom komunicirati kao s ravnopravnim sugovornikom, poštujući djetetovo ljudsko dostojanstvo.

3.2 Važnost uzora u procesu odgajanja djece

Jedna od osnovnih pretpostavki pedagogije ljubavi jest odgoj koji se temelji na primjeru. Don Bosco kao odgojitelj bio je uzor svojim odgajanicima.

Prema Bandurinoj teoriji socijalnog učenja (1986) ponašanje se primarno usvaja putem modeliranja, odnosno putem promatranja i oponašanja osobe koja po svojim odlikama predstavlja uzor. Dosadašnja pedagoška praksa pokazuje kako je odgoj primjerom ključan u odgojnom djelovanju. To potvrđuje niz eksperimenata koje 1960. Bandura provodi na temu opservacijskog učenja, zajednički poznati kao eksperimenti s lutkama Bobo, s ciljem utvrđivanja može li se društveno ponašanje steći promatranjem i modeliranjem. Ispitanici su bili djeca iz vrtića podijeljena u tri grupe. Jedna je skupina promatrala agresivne modele ponašanja, druga je promatrala neagresivne modele ponašanja, a treća nije bila izložena nikakvim modelima ponašanja. Dječje ponašanje se ocjenjivalo prema stupnju fizički i verbalno agresivnog ponašanja koje su modelirali. Rezultati istraživanja su pokazali da djeca koja su bila izložena agresivnom modelu ponašanja tijekom eksperimenta pokazuju znatno veći stupanj agresije u usporedbi s onima u modelu neagresivnog ponašanja i kontrolnim skupinama (Bandurina, Ross i Ross, 1961).

Bezić (1990) navodi kako se primjeri mogu svrstati u različite kategorije koje uključuju sadržaj (odgojni i didaktički), vrijeme (povijesni i suvremeni), izvor (direktni i indirektni), sredinu (stariji, odgojitelji, vršnjaci), stupanj (obični i herojski) i cilj (privlačni i zastrašujući).

„Budite primjer svima...budite uzor više djelima i primjerom nego savjetima“, ponavljao je don Bosco odgojiteljima, uvjeren da je škola dobrog primjera najučinkovitija, jer otac koji zna oprostiti kolegi s posla, animator koji nastavlja svoje služenje unatoč pretrpljenoj nepravdi te učitelj koji ne dijeli razred na inteligentne i nesposobne već ih sve prati, primjeri su koji vrijede više od tisuću govora o oprost (Kurkut, 2013).

Odgoj primjerom važan je u svemu, a napose pak u komunikaciji i izgradnji međuljudskih odnosa. Djeca će nesvjesno, jer je to primarni način učenja, komunicirati onako kako vide da komuniciraju njima važni odrasli iz obiteljske, ali i iz institucijske (vrtićke) okoline. Odgoj primjerom za kojim se don Bosco zalagao u svojoj pedagogiji, traži od odgojitelja rad na sebi jer djeca u skupini svakodnevno gledaju i slušaju kako se odgojitelj ponaša i kako razgovara s djecom, ali i s bilo kime tko posjećuje skupinu uključujući i interne razgovore s ostalim kolegicama i kolegama. Također, kod djece koja su na adaptaciji i koje odgojitelji trebaju potaknut i da se priključe u svakodnevne aktivnosti i igru s drugom djecom potrebno je da ponajprije odgojitelj prihvati to dijete, pokaže zanimanje za njegove interese, pa će i ostala djeca puno prije pristupiti tom djetetu te ga uključiti u igru.

U duhu pedagogije ljubavi, važno je da odgojitelj, kao vodeći primjer mladih i sam bude odgojen i obrazovan kao pošten građanin i dobar kršćanin kako bi svojim životom mogao svjedočiti mladima (Nanni, 2014).

3.3. Prisutan odgojitelj – važan čimbenik odgojnog procesa

Svoj prvi životni odnos dijete proživljava sa svojim roditeljima pa je taj odnos ključan za njegovu dobrobit (Rijavec, Miljković, Brdar, 2008). Odnos roditelja i djeteta u kojem je prisutna emocionalna bliskost neusporediv je s drugim odnosima u procesu odgoja i obrazovanja djece. Međutim, promjene koje uključuju dekontekstualizaciju odgoja i obrazovanje djece i institucionalne oblike obrazovanja utječu na kvalitetu i uvjete osobne interakcije unutar obitelji (Babić, Irović, Kuzma, 1999). Budući da velik broj djece predškolske dobi većinu svog vremena provodi u predškolskim ustanovama, odgojitelj kao prva značajna osoba izvan obitelji s kojom je dijete uspostavilo stalnu vezu ima snažnu i utjecajnu ulogu u životu djece (Pianata, 1999). Susret većine dječaka s kojima se don Bosco susretao bio je za mnoge od njih prvi susret s toplom i ohrabrujućom riječi. Mnogi od njih nisu imali obitelj i životarili su po ulicama ili u zatvorima, a zajednica ih je smatrala izgubljenima, pa se tako i odnosila prema njima. Takav se susret dogodio između don Bosca i mladića Bartolomeja Garellija kojemu su upravo prihvaćanje i topla riječ don Bosca bili dovoljni da nastavi dolaziti na poduke kod don Bosca i na molitve, što je

rezultiralo početkom don Boscova pastoralnog rada – oratorija, koji je postao središte don Boscova djelovanja.

Prema don Boscovoj pedagogiji, odgojitelj treba imati četiri kompetencije (prema Kurkut, 2013):

1. odgojiteljsku stručnost,
2. ljubav prema unutaršnjem životu,
3. pozitivan stav prema sebi i životu
4. osobitu ljubav prema mladima.

Za don Bosca odgojitelj prije svega treba imati poziv, no kvalitetnim odgojiteljem se ne rađa već se postaje malo po malo, stalnim dugotrajnim zalaganjem (Kurkut, 2013.) Zato odgojiteljski rad uključuje napor jer zahtijeva osim pedagoškoga, psihološkog i metodičkog obrazovanja, prirodni smisao i veliku volju za taj zahtjevan posao (Rosić, 2007.) Važnost odgojiteljskog rada očituje se ponajprije u neprestanom boravku s odgajanicima. Don Bosco ističe da ravnatelj treba biti posvećen svojim odgajanicima i ne preuzimati službe koje bi ga odvojile od odgajanika. U praksi odgojitelja u vrtiću važna je odgojiteljeva prisutnost. Prisutnost odgojitelja ne znači to što se on nalazi u skupini i djeca su svjesna da je on tamo, već uključenost u dječje interese. Više djelotvornosti postići će u svom cilju odgojitelj koji će pokazati zanimanje za ono što dijete voli i razgovarati s njime u vezi sa stvarima koje to dijete rado čini. Nekoje je djeci potrebno samo pokazati zanimanje za ono što ih čini sretnima te razgovarati s njima o tome. Tako odgojitelj stvara ozračje u kojem se dijete osjeća dijelom skupine i prihvaćenim, pa samim time i slobodnim za istraživanje i učenje.

S obzirom na to da su oratoriji koncipirani kao dom, odnosno obitelj, don Bosco je stavljao naglasak na jedinstvo, slogu i ljubav. Zato je uvijek napominjao svojim odgojiteljima da budu prisutni u igri s djecom i da teže razvijanju kvalitetnog dijaloga s njima jer je to ono što treba biti prisutno u svakoj obitelji (Golubović, Polegubić, Beno, 2016).

Pedagogija ljubavi stavlja naglasak na stalnu prisutnost odgojitelja. Upravo tako odgojitelj može sve vidjeti i biti upućen. To ne znači da uvijek treba odmah intervenirati jer nekada je pametnije pričekati pravi trenutak za reći pravu riječ. Svakom je djetetu potrebno da

mu se kaže neka posebna riječ koja je autentična za nj. Nekada to može biti preporuka, pohvala ili kritika, no treba biti pažljiv da odgojitelj nije naporan već je potrebno sijati polako kao sijač, znajući da plod neće niknuti odmah, već da će mu za to trebati vremena (Kurkut, 2013).

3.4. Preventivni sustav odgoja

Anić, Jojić i Matasović (2004) ističu da je prevencija kao pojam postupak ili ukupnost radnji koje se poduzimaju da se nešto spriječi, a odnose se na radnju čija je posljedica zaštita od nečega. U tom kontekstu don Bosco naglašava kako odgojitelj koji se koristi preventivnim sustavom podrazumijeva upoznavanje djeteta s pravilima i propisima ustanove te njihovo kontinuirano praćenje i podršku, a sve to s istim ciljem – za dobrobit djeteta. Spomenuta je već don Boscova odgojna aktivnost u zatvorima, a koja je bila iskustvo što ga je potaknulo na promišljanje o mogućnostima odgoja u prevenciji nepoželjnog ponašanja. U vrijeme don Boscova rada i vrlo mladi dječaci lako su mogli završiti u zatvoru zbog načinjenih prekršaja. Zbog toga je i primarni cilj don Boscova odgajanja, između ostalog, bio usmjeren na čestit građanski razvoj pojedinca.

U današnje doba, u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, primarni cilj je također dobrobit djeteta te holistički pristup razvoju djeteta. Kako bi skupina u vrtiću mogla funkcionirati, potrebno je odrediti pravila skupine kojih se djeca pridržavaju kako bi mogla slobodno i sigurno, igrajući se, istraživati. Odgojiteljice na početku pedagoške godine mogu razgovarati s djecom o opasnostima koje se mogu dogoditi, odnosno upozoriti ih na koje sve situacije moraju obratiti pozornost kao i na pravila ponašanja koja su u skupini prihvatljiva ili neprihvatljiva. Rizična ponašanja kod djece predškolske dobi podrazumijevaju prkos, nametljivost, agresivnost, potištenost i povučenost. Kako bi preventivne mjere bili uspješne kod rizičnih ponašanja odgojitelji trebaju razumjeti i pravilno odgovoriti na individualne razvojne specifičnosti kod svakog djeteta. Također, promicanjem prosocijalnog ponašanja, razvijanjem sposobnosti nenasilnog rješavanja sukoba i osposobljavanjem djece za uvažavanjem drugih i njihovih potreba odgojitelji preventivno djeluju na razvoj rizičnih ponašanja (Jurčević-Lozančić, 2005).

Pedagogija ljubavi kao način rizičnog ponašanja kod djece promiče strpljivost i blagost odgojitelja. Don Bosco je smatrao da odgojitelj treba steći poštovanje i prihvaćanje kod djece

kako bi mu oni vjerovali i slušali ga. Pohvaliti dijete za dobro učinjenu stvar ili ga opomenuti kada je nešto zanemario već je jedna vrsta nagrade, odnosno kazne. A kada bi se već i desila situacija u kojoj je bilo potrebno nekog opomenuti, Don Bosco je to uvijek činio nasamo s djecom sa što većom razboritošću i strpljivošću (Kurkut, 2006).

3.5. Važnost aktivnoga odgoja

Kada je riječ o aktivnostima u oratoriju, djeca trebaju slobodno skakati, vikati, šetati, trčati i baviti se tjelovježbom (Kurkut, 2006) Don Bosco naglašava važnost odgoja akcijom, zato je dužnost odgojitelja animirati dijete igrom ili radom. Upravo se u tome očituje don Boscova suvremenost i aktualnost jer je danas igra prepoznata kao važna odgojna i didaktička aktivnost.

Poticanje djetetove tjelesne aktivnosti važno je i za djetetov razvoj govora jer on zahtjeva razvijenost motoričkih vještina. Budući da dijete upoznaje svijet dodirima, ruke imaju dvostruku funkciju, a to je da povezuju senzomotoriku i motoriku. Herljević i Posokhova (2007) ističu da se formiranje važnih govornih zona u mozgu ostvaruju pod utjecajem živčanih impulsa prstiju, a u prilog tome govore znanstvena otkrića u kojima je dokazano da kada razvoj pokreta prstiju odgovara dobi djeteta, razvoj govora je normalan i obrnuto, kad razvoj fine motorike izostaje, zaostaje razvoj govora. Zato pripreme za aktivni govor djeteta trebaju uključivati aktivnosti koje su usmjerene na pokrete prstiju. Jedna od aktivnosti koje odgojitelji mogu koristiti u svom radu su Malešnice. One su pučke pjesmice koje uključuju igre prstićima i rukama uz stihove ili pjesmu. Specifične su po tome što sadrže sve glasove koje dijete treba usvojiti i djeca su u njima aktivni sudionici u kojem se razvija odnos odraslih i djece (Velički i Katančić, 2011).

Djeca najlakše uče i razvijaju se kada su radost i smijeh sastavni dio svake aktivnosti. Rijetko kad se neko dijete neće priključiti u aktivnost koja je praćena zanimljivim pokretima i govorom koji je oplemenjuje. U takvoj atmosferi djeca kroz igru izgovaraju glasove, vježbaju određene jezične konstrukcije i tečnost govora. Tijekom aktivnosti odgojitelj osim izgovorene riječi, na dijete ostavlja puno dublji utisak svojom intonacijom, bojom tona, melodijom rečenice, naglaskom i gestama. Zato su kod učenja ranog govora važni dobri govorni modeli koje će osim dobrog govornog primjera biti poticaj za usvajanje jezika.

3.6. Individualizirani odgoj

Usmjerenost oratorija na individualne karakteristike i potrebe svakog djeteta očituje se u podijeljenosti oratorija na manje cjeline koje je don Bosco nazvao *družbicama*. Tako svatko može pronaći sebi blisku skupinu i postati aktivan sudionik u odgoju, a družbice se dijele prema tematskim aktivnostima (religiozne, kulturne, društvene, rekreativne) u kojima su djeca protagonisti, a odgojitelj je edukator. U takvim okolnostima djeca imaju priliku razviti prijateljstvo te zadobiti osjećaj produktivnosti.

Danas se u odgojno-obrazovnom sustavu pridaje veliko značenje upoznavanju djece s raznovrsnim aktivnostima i poticanje djece na raznovrsne aktivnosti u kojima će svako dijete pronaći svoje mjesto i izraziti se na način koji mu najbolje odgovara. Velika se vrijednost očituje i u mješovitim skupinama jer djeca uče jedni druge, uče jedni od drugih te jačaju samopoimanje jer svako dijete može pridonijeti skupini na svoj način. U individualnom radu s djecom naglasak je na jakim stranama svakog djeteta te je primarni zadatak odgojitelja otkriti koje strategije poučavanja djetetu najviše odgovaraju i koja je razina znanja koje su djeca već usvojila. Promatranje i razgovor s djetetom, odgojiteljima pomaže pri upoznavanju djeteta koje je ključno za kvalitetan individualni pristup.

Pedagogija ljubavi promatra dijete kao cjelovito biće sa svojim individualnim karakteristikama i mogućnostima. Don Bosco je znao da svako dijete dolazi iz drugačije obitelji i da su okolnosti u kojima djeca žive kod svakog drugačije. Zato je često nasamo razgovarao s dječacima, slušao ih i govorio im poticajne riječi kao bi prepoznao njegove potencijale i omogućio im kvalitetan razvoj.

3.7. Odgoj koji opskrbljuje za (duhovni) život

Don Boscova pedagogija promatra mladog čovjeka u cjelovitosti, što se vidi u raznovrsnim aktivnostima koje se organiziraju u oratoriju, gdje ne nedostaje ni sportskih ni kulturnih aktivnosti. Ono što je don Bosco uvijek govorio odgojiteljima jest da vole sve što vole mladi. Don Bosco je odgojem putem raznovrsnih aktivnosti osposobljavao djecu i mlade za život, a krajnji mu je cilj bio spasiti duše mladih koje je susretao. Zato se u oratorijima njeguje duhovni život mlade osobe. Don Bosco je naglašavao da razvoj duhovnosti ne znači zanemarivanje zabavnih i svih drugih potrebnih aktivnosti već, naprotiv, da se duhovnost može razvijati vrlo zanimljivim i djeci zabavnim aktivnostima.

Odgojitelji trebaju djeci svakodnevno omogućiti priliku da sudjeluju u tjelesnim aktivnostima, šetnjama, glazbom, pričama, odnosno svime onim što djeca vole i u čemu uživaju. Corallo (2017) ističe važnost toga da djeca upoznaju Boga kroz svakodnevne aktivnosti koje ih čine radosnima, jer kao što je jedan od don Boscovih dječaka govorio: „svetost se sastoji u tome da budemo veseli“. Don Bosco je koristio trenutke igre kako bi dječacima približio vjeru, jer im se tada mogao približiti, otkriti što misle i zadobiti njihovo povjerenje.

Pedagogija ljubavi nikada ne podrazumijeva obvezati mlade da pristupaju molitvi i svetim sakramentima. Potrebno je omogućiti djeci okruženje koje im daje priliku upoznati ljepotu, veličinu i svetost vjere (Corallo, 2017).

4. ODGOJITELJEVA KOMUNIKACIJA S DJECOM U SVJETLU PEDAGOGIJE LJUBAVI

Odgojiteljska profesija ostvaruje se dominantno dijalogom – dijalogom s djecom, s roditeljima, sa sustručnjacima, s drugima.

Riječ dijalog grčkog je porijekla i u svakodnevnoj komunikaciji znači razgovor dviju ili više osoba koje o nekoj temi ili problemu imaju različita stajališta te ih nastoje usuglasiti (Anić i Goldstein, 2002). S vremenom je dijalog poprimio mnoga druga dodatna ili proširena značenja i počeo se upotrebljavati u različitim diskursima, pa tako i u odgoju i obrazovanju. Često je shvaćen kao glavna metoda kojom se provode aktivnosti s djecom, koje su unaprijed određene, što traži temeljitu pripremu prikupljanjem određenih informacija ili iskustava o predmetu razgovora (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001). Priprema odgojitelja s unaprijed pretpostavljenim scenarijem tijeka aktivnosti, pa samim time i tijeka razgovora kojim je točno propisano što se mora postići i koji su mogući putovi dolaska do ispravnih odgovora, dovodi do neproduktivne razgovorne prakse jer ne otvara prostor za domišljanje i razvijanje vlastitih teorija i ideja te slobodno dijeljenje tih ideja s drugima (Fernandez-Balboa i Marshall, 1994).

Antolović i Sviličić (2016) ističu važnost usvajanja komunikacijskih vještina koje služe za međusobnu komunikaciju. Primjerice, učinkovita interpersonalna komunikacija pridonosi većem zadovoljstvu djelatnika, dok organizacije s učinkovitom interpersonalnom komunikacijom brže i lakše implementiraju promjene i prilagođavaju se uvjetima. Loša kvaliteta interpersonalnog komuniciranja često je uzrok određenih problema u organizaciji koji se odražava na njihov uspjeh. Neki od čimbenika koji mogu utjecati na lošu komunikaciju jesu nepovjerenje, loše odabrano vrijeme za prenošenje informacije te neusklađenost tona i sadržaja jer ljudi lako primijete ako glas i govor tijela nisu usklađeni sa sadržajem poruke. Nestrpljivost govornika je jedan od čimbenika koji pridonosi lošoj komunikaciji, a isto tako i jasnoća govora, temperament i osobnost. Ako govornik voli puno pričati i nametati svoja mišljenja, vrlo je vjerojatno da će doći do problema u komunikaciji zato što sugovornik može govornika pogrešno shvatiti kao dominantnu osobu.

Svjesnost odgojitelja o važnosti njegovih riječi koje su upućene ne samo djeci, već svim sudionicima u odgoju i obrazovanju te korištenje komunikacije kojom se grade međuljudski odnosi pridonosi izgradnji odnosa koji se temelje na suradnji i zajedništvu, a djeci prenose znanja, stavove i ideje.

Odgojitelj treba prije svega biti vjerodostojan u komunikaciji, kako s djecom tako i s odraslima, a to će postići ako uskladi svoje riječi sa svojim ponašanjem. Naime, neusklađenost izgovorenog i djela koja činimo može kod djece izazvati konfuziju i frustraciju zato što djeca nisu sigurna kako bi se trebala u konačnici ponašati.

Kako bi odgojitelj stekao kompetencije koje su potrebne za govor kojim želi prenijeti određene vrijednosti djeci, potrebno je sustavno obrazovanje još od rane dobi te široka naobrazba i vrhunsko znanje toga čemu ih podučava. Tako će odgojitelj djetetu moći pristupiti s poštovanjem što će rezultirati suradnjom, koja je ključna za uspjeh u kvalitetnom odgoju.

Svaki odgojitelj koji je svjestan odgovornosti koju ima prema riječima koje upućuje djeci, trudit će se da one budu blage i pune ljubavi. To su riječi koje djeluju i mijenjaju dijete, ali ne tako što mu laskaju, jer dječje srce se ne mijenja laskanjem, već istinom (Vignjević, 2020).

4.1. Odgojitelj kao pripovjedač

Don Bosco je već kao dječak bio stalno okružen prijateljima. Kako bi privukao njihovu pažnju koristio je primjere koje je čuo na vjeronauku, pa su nakon nekog vremena, njegove priče počele okupljati sve veći broj djece. Ponekad bi ga na polju ili livadi okružilo stotinjak osoba kako bi slušali njegove priče, a u zimsko doba svatko bi ga želio u svojoj staji da im ispričao pokoju priču. Tamo su se okupljali ljudi različitih dobi i staleža, a svima je bilo drago što su navečer mogli provesti pet, šest sati pomno slušajući čitača *Francuskih kraljeva* koje je Bosco izlagao uspravno stojeći na klupi kako bi ga svi vidjeli i čuli (Giraud, 2007).

Pričanje priča važan je dio odgojno-obrazovnog rada odgojitelja. Osim što obogaćuje djetetov rječnik, razvija njihovo stvaralačko mišljenje. Djeca uz priču ulaze u svijet mašte i prepuštaju se vlastitim doživljajima. Dobro ispričana priča kod djece utječe na ekspresiju koju

oni kasnije mogu izraziti govorom, crtanjem, slikanjem, pokretom, modeliranjem i sl. (Velički, 2013).

Odgojitelj svojim načinom interpretiranja, čitanja ili pripovijedanja priče znatno utječe na to koliko će djeci priča biti zanimljiva. Osim što je odgojitelj važan govorni model za dijete, njegova je uloga što uspješnije prenijeti emocionalni dio teksta na dijete (Peteh, 2018). Pritom treba paziti na pravilno izgovorene riječi, primjerenu jačinu i promjene boje glasa koje odgojitelju može biti od velike pomoći jer će tako privući njihovu pažnju i potaknuti oslobađanje kreativnosti u dječjoj mašti.

Pričajući priču, odgojitelj ujedno predstavlja i sebe. Zato je važno da odgojitelji posjeduju određene kompetencije kako bi mogli djeci kvalitetno ispričati priču. Odgojitelj koji dobro poznaje individualne potrebe djece, može u situacijama koje to zahtijevaju, smisliti priču koja će pogodno djelovati na određeno ponašanje, odnosno situaciju.

Kada odgojitelji maštaju zajedno s djecom, oni međusobno ostvaruju bliskost te izgrađuju međusobno povjerenje. Tako se međusobno povezuju, a dijete razvija interes za knjigom (Mendeš i Vidović-Schreiber, 2020). Don Bosco je to već kao dječak prepoznao i koristio je je svoje pripovjedačke vještine u radu sa svojim odgajanicima.

4.2. Odgojitelj kao aktivni slušatelj

Nakon što čovjek nauči važnost verbalne i neverbalne komunikacije te suosjećati s drugim ljudima, spreman je aktivno slušati, što se bitno razlikuje od samog slušanja. Čuti nekoga znači primiti određeni zvuk, a slušati znači skupiti informacije o onome koji govori bez da govornika prosuđujemo i ocjenjujemo. Pri aktivnom slušanju naš stav treba biti pozitivan i trebamo djelovati u dobroj volji (Vodopija, Vajs, 2010).

Uvažavanje djetetova mišljenja znači davanje djetetu pravo glasa i slušanje onoga što nam djeca govore. Slušanje se ne odnosi samo na osluškivanje verbalno izrečenih poruka već i na osluškivanje onoga neizrečenoga, neverbalnog, izražavanje gestama, pokretom, emocijama i raznim drugim načinima. Takve poruke imaju iznimno važnu ulogu u odgojnom procesu (Širanović, 2012).

Nelson-Jones (2007) predlaže nekoliko vještina aktivnog slušanja koje uključuju zauzimanje stava poštovanja i prihvatanja, parafraziranje, reflektiranje osjećaja, pokazivanje razumijevanja konteksta i različitosti te izbjegavanje prepreka u slušanju. U razgovoru s drugom osobom potrebno je poštivati njezin položaj i interese, i to pokazati na različite načine kao što su parafraziranje ili reflektiranje osjećaja. Parafrazirati znači svojim riječima objasniti ono što je sugovornik rekao i time pokazati i dokazati svoje slušanje i razumijevanje, dok reflektiranje osjećaja uključuje vještine primanja i slanja poruka. Dakle, osnovni je naglasak pri reflektiranju osjećaja na razumijevanju onoga što osoba izjavljuje o svojim osjećajima te na „vraćanju“, izjavljivanja osobi tih osjećaja koje je ona uputila nama.

Odgojitelj kao aktivni slušatelj u pedagogiji ljubavi, prije svega podrazumijeva empatiju prema odgajaniku (Paloš, 2003). Don Bosco je slijedio načela komunikacijske pedagogije još u vremenu kada taj smjer u pedagogiji nije bio poznat. Don Boscovo umijeće slušanja odgajanika dolazilo je do izražaja u svakodnevnim odgojnim aktivnostima, a ponajviše u njegovoj ulozi odgovorna ispovjednika. Toj je službi don Bosco posvećivao 16 – 20 sati na tjedan tijekom više godina (Raduha, 1938).

4.3. Važnost neverbalne komunikacije u pedagogiji ljubavi

Najjednostavnija definicija neverbalne komunikacije jest „komunikacija bez riječi“ (Knapp i Hall 2010.) Čitanje govora tijela može se učiti promatrajući ga na različitim mjestima na kojima se ljudi susreću i druže. Tako se može naučiti više o sebi i drugima i pritom se mogu poboljšati međusobni odnosi (Pease i Pease, 2012).

Djeca počinju vrlo rano komunicirati, ali prije nego savladaju govor, svoju komunikaciju temelje na neverbalnim znakovima koji uključuju pogled, geste, govor tijela i izraze lica. U odgojiteljskom radu važno je s djecom razvijati pozitivan verbalni odnos koji uključuje pokazivanje interesa i poštovanje u odnosu prema njima, ali isto tako i neverbalnu interakciju kojom dajemo djeci do znanja da ih slušamo tako što ćemo se, primjerice, prilikom slušanja nasmiješiti te ostvarivati kontakt očima koji je u razini dječjih očiju (Tankerslay, Brajković i Handžar, 2012).

Pedagogija ljubavi daje veliku važnost neverbalnoj komunikaciji u odgoju djece. Don Bosco je bio obdaren darom govora u tolikoj punini da je u njemu sve govorilo: pogled, naglasak i kretnje. Posebnu je snagu imao njegov pogled jer je svojim mirnim, ozbiljnim i umjerenim pogledom osvajao misli drugih. U mnogim situacijama njegov bi ozbiljan pogled, popraćen smiješkom, vrijedio kao cijeli razgovor. Kada bi don Bosco mirno razgovarao s drugima, istodobno bi pratio ostale dječake svuda po dvorištu, a kada bi se oči kojega od odgajanika susrele s očima don Bosca, taj bi znao da ga odgojitelj nešto treba (Radoha, 1938).

4.4. Tajanstvena riječ na uho – poštovanje djetetove osobnosti

Odgojitelj treba usmjeravati djecu i zato mu je potrebna dosljednost, čvrstoća i strpljivost. Potrebno je uvidjeti priliku te otvoreno djetetu reći kada ne odobrava njegovo ponašanje koje je neprihvatljivo. Djetetu se treba obratiti toplim riječima kako bi ono osjetilo da mu odgojitelj želi dobro jer će se tako razviti međusobno povjerenje, pa će se dijete ubuduće obraćati odgojitelju za savjet i osjećati sigurno povjeriti bilo koji problem.

Preduvjeti uspješne interakcije su samopoštovanje, otvorenost, ljubaznost i toplina te izbjegavanje stereotipa i predrasuda. Indirektan utjecaj odgojitelja potiče djecu da izraze svoje mišljenje i ideje. Odgojiteljeva pohvala i hrabrenje osvjetljava i uvažava osjećaje djece i zato je važno da odgojitelji razvijaju svoje komunikacijske kompetencije jer svakodnevno komuniciraju s djecom (Tatković, Tatković i Diković, 2016). U komunikaciji je potrebno biti suosjećajan. Nije uvijek važno što se kaže već kako se kaže. Biti dobar komunikator podrazumijeva puno slušanja jer dobrom komunikacijom se može postići puno dobrih rezultata, čak i u nekim teškim razgovorima i zato je važno u komunikaciji imati jasne ciljeve (Romanoff, 2019).

Don Bosco je u svojoj žarkoj revnosti i mudrosti znao opominjati ljubaznošću koja je uvijek bila prilagođena potrebama pojedinca jer je poznao svakog dječaka. Zbog toga je njegova riječ dopirala do djece i bila veoma uspješna. Često bi dječaci sami tražili da im kaže koju riječ. Tada bi se don Bosco nagnuo nad uho pojedinog djeteta i tiho mu govorio. Dok je don Bosco govorio, izraz djetetova lica bi se mijenjao. Neko bi se dijete nasmijalo i uzvikujući: „hvala“ otrčalo natrag u igru, a neko bi se uozbiljilo i promislilo o svojim postupcima. Riječi koje

bi don Bosco govorio na uho trajale bi samo nekoliko sekundi, a obuhvaćale su savjete, pohvale i očinske opomene (Radoha, 1938).

4.5. Riječ za laku noć

U don Boscovoj kući večer je bila trenutak ispunjen obiteljskom prisutnošću, odnosno večer kada su se dječacima oči umorne od igre same sklapale. Priča ili riječ za laku noć je tradicija koja potječe iz don Boscovih djetinjih dana kada bi mu majka svaku večer prije spavanja rekla nekoliko poticajnih riječi za počinak. Nakon majčine smrti, don Bosco je nastavio ovaj lijep običaj (Kurkut, 2013).

Petrović-Sočo (1997) navodi kako se komunikacija između odgojitelja i djece odvija u kontekstu praktične aktivnosti te kako je aktivnost zajedničkog razgledavanja slikovnice jedna od njih. Zato je bitno uspostaviti komunikaciju između odgojitelja i djece zbog velikog utjecaja na razvoj govora djeteta. Za pravilan govorno-jezični razvoj djece potrebno je zalaganje odgojitelja koji u tom procesu imaju veliku ulogu nudeći im kvalitetne poticaje iz okoline koji uključuju čitanje slikovnica (Petrović-Sočo, 1997). Odgojitelji mogu iskoristiti vrijeme za razgovor prije dječjeg popodnevnog odmora. U to su vrijeme sva djeca na svojim krevetićima pa im je lakše usmjeriti pažnju na razgovor. Razgovara se o nekoj priči koju im pričaju prije spavanja, a neki se vraćaju na događaj ili situaciju koja se dogodila u jutarnjim satima. Vrijeme prije popodnevnog odmora je vrijeme kada odgojitelji trebaju stvoriti ugodno i mirno okruženje u kojem će se djeca rado odmoriti i u tišini neko vrijeme sabrati sve događaje koji su se dogodili tijekom jutra.

Riječ za laku noć je događaj kojim salezijanci završavaju aktivnosti u oratoriju. Ona se najčešće sastoji od kratke crtice koja kreće od srca onog koji je poručuje djeci te završava zajedničkom molitvom.

5. ODGOJITELJEVA KOMUNIKACIJA S ODRASLIMA U SVJETLU PEDAGOGIJE LJUBAVI

Kako bi se odgojitelji mogli stalno profesionalno razvijati, potrebno je da se pripremaju za cjeloživotni proces prilagođavanja te na mijenjanje u cilju poboljšanja kvalitete vlastitog rada (Tankerslay, Brajković, Handžar, 2012). Odgojitelji često ističu dijeljenje znanja, iskustva i savjeta s kolegama, preferiraju profesionalni razvoj tzv. kolegijalnih grupa u kojima mogu razmjenjivati iskustva s kolegama iz različitih ustanova o stvarnim, životnim sadržajima i temama s kojima se svakodnevno susreću (Peeters, Brandt, 2011). Kako bi se moglo stvoriti okruženje koje djecu potiče na slobodno istraživanje i izražavanje, važno je surađivanje svih aktera koji sudjeluju u odgojno- obrazovnom procesu. Svi oni pozvani su na izgradnju partnerskih odnosa kojima je cilj dobrobit djeteta, stvarajući i provodeći planove i programe te birajući vrijeme i način djelovanja. Izgradnja takvog odnosa uključuje i teškoće, uzimajući u obzir različitost mišljenja i kulture osoba s kojima se surađuje (Chávez-Pascual, 2009).

Odgojiteljima je suradnja sa suodgojiteljima i drugim stručnim suradnicima i potrebna i vrlo važna u profesionalnom djelovanju. Odgojitelji svakodnevno imaju ispred sebe ciljeve koji uključuju promicanje djetetova razvoja, zadovoljavanje individualnih potreba te pružanje ljubavi i nježnosti u skupini. Promjene koje se događaju u odgojno-obrazovnom sustavu odražavaju se i na složenost posla odgojitelja (Živčić-Bećirević i Smojver-Ažić, 2005). Neprofesionalna komunikacija kao i nedostatak komunikacije najčešći su izvori stresa s obzirom na to da razgovorom stručni suradnici i odgojitelji svakodnevno izmjenjuju informacije koje su potrebne za daljnji odgojno-obrazovni rad.

Don Bosco je za vrijeme svog djelovanja imao mnogo suradnika. Osim što je i sam odgajao mlade salezijance koji su kasnije odgajali djecu, često se susretao s političkim teškoćama tog vremena. Često je morao mijenjati oratorije i mjesta okupljanja s jer nisu uvijek bili dobro prihvaćeni od mjesnih i regionalnih vlasti. I sam je trebao imati razvijene komunikacijske vještine i mudrost pregovaranja s tadašnjom lokalnom zajednicom kako bi njegovi odgajanci imali siguran dom i prostor u kojem su mogli vikati, smijati se i trčati. U nastavku rada biti će

prikazani susreti don Bosca s pojedinim suradnicima, a u kojima će se obratiti pozornost na don Boscove komunikacijske odlike koje su u tim susretima došle do izražaja.

5.1. Susret s *Giovannijem Borelom*

Jedan od suradnika don Bosca bio je Giovanni Borel koji mu je pružao podršku potrebnu u njegovu pastoralnom radu i odgoju dječaka. Čitajući svjedočanstva o don Boscovim prvim godinama u Torinu, možemo vidjeti koliku je važnu ulogu imao Giovanni Borel u don Boscovom profesionalnom razvoju (Collin, 2021). Don Boscova suradnja s Borelom bila je ispunjena druženjima, radom te konstruktivnim razgovorima o odgoju, ali i o svakodnevnim aktivnostima, npr. posjećivanju dječaka koji su boravili u tamnicama i na cestama (Giraud, 2007). Don Boscovo isticanje vrijednosti ove suradnje i prijateljstva poticajno je i današnjim odgojiteljima koji itekako trebaju dobru suradnju sa suodgojiteljima i sa stručnim djelatnicima vrtića.

Konstruktivne rasprave i refleksije ključne su za razvoj pojedinaca svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu. Često se javljaju problemi u situacijama kada pojedinci trebaju prihvatiti neku kritiku ili savjet koji zahtjeva rad na sebi i mijenjanje postupaka u svom radu. Gradeći i mijenjajući neke sitne probleme koji s vremenom prerastu u velike probleme, možemo izgraditi odgojno-obrazovnu ustanovu koja osigurava uvjete za uspješan odgoj i cjelovit razvoj svakog djeteta (Muraja, 2012).

Odgoj se u pedagogiji ljubavi smatra zajedničkim djelom svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Zato je važna spremnost svih sudionika na dugoročno djelovanje jer nema zadane recepture s obzirom na to da je svaka osoba jedinstvena i drugačija. Prema tome, odgojno-obrazovne ustanove koje temelje svoje vrijednosti na uvjerenju kako je dobro prisutno u svakom djetetu te da svako dijete ima svoje mjesto u grupi, drže don Boscov odgoj aktualan i danas (Kurkut, 2013).

5.2. *Susret s kapelanovom domaćicom*

Don Bosco je često bio suočen s izazovima koji su iskušavali njegovu strpljivost. Takvi trenuci bili su živi primjeri za njegove odgajanike jer su gledali kako se on nosi sa izazovnim situacijama i kako reagira u njima. Jedan od takvih izazova za don Bosca bila je ponovna selidba s odgajanicima na novo mjesto. Čim su došli, razveselili su se velikom dvorištu, dugom trijemu i prostranoj crkvi. Ubrzo je njihovo veselje prekinula kapelanova domaćica koja je, čim je čula pjesmu, razgovor i galamu dječaka, bijesno izjurila iz kuće te počela koriti dječake. Don Bosco joj je prišao i pokušao objasniti da dječaci ne čine ništa loše već se samo zabavljaju. Nato je domaćica i na njega počela galamiti. Don Bosco je tada zaustavio igru i dječacima održao kratku pouku nakon koje su se razišli. Nije ulazio u raspravu i svađu s kapelanovom domaćicom, već je spor riješio sljedećih dana, u razgovoru s kapelanom i domaćicom, bez prisutnosti djece.

Važnu odliku pedagogije ljubavi čine strpljivost i ljubaznost. Don Bosco je uvijek isticao svojim odgojiteljima da čine dobro kome mogu, ali zlo nikome. Casella (2005) govori kako preventivni sustav obuhvaća miran suživot u zajednici, dajući ljubav u odnosima koja se dalje prenosi. Jer ljubav je ono što pokreće sustav i pedagoško djelovanje don Boscovih odgojitelja. Ljubav koja je istinska i osjećajna i koja prožima sveukupno djelovanje.

6. ZAKLJUČAK

Proučavajući don Boscovu pedagogiju ljubavi može se zaključiti kako odgoj podrazumijeva ljubav i kako je upravo ljubav temelj svakog odgojnog djelovanja. Povijesni primjer don Bosca može poslužiti pri rješavanju izazova koje pred nas stavlja suvremeno doba tako što ćemo se u svojem odgojnom djelovanju voditi ljubavlju prema mladim ljudima i prema svakom odgajaniku.

Često se u suvremenom društvu može naići na sumnju u učinkovitost odgoja, no na primjeru don Boscova odgoja vidi se kako je moguće postići dobre odgojne rezultate. Kurkut (2013) ističe kako odgoj može promijeniti čovjeka. To je poziv svim odgojiteljima da ne biraju lakša rješenja u odgoju, ali i poziv na ustrajnost jer odgojiteljska profesija može mnogo postići koristeći se primjerenim i ustrajnim radom.

Don Bosco je govorio kako je odgoj stvar srca i pojedinca, a s obzirom na to da je svaka osoba drukčija, prijeko je potrebno da i odgoj svake osobe bude drukčiji. Zato su važni ljubav, razum i vjera kojima se nastoji potaknuti dobro u svakoj mladoj osobi kako bi ona postala „pošten građanin i dobar kršćanin“. U tome je vidljiv i onaj dio don Boscove pedagogije koji je usmjeren na preventivni sustav, odnosno na odgoj u funkciji postizanja društva u kojem će prijestupi biti svedeni na najmanju moguću mjeru.

Don Boscov odgojni rad odlikovao se holističkim pristupom prema djeci, a koji uključuje važnost kvalitetnog okruženja koje pozitivno utječe na razvoj dječjih potencijala, prihvaćanje sve djece onakvima kakva jesu te stvaranje obiteljskog ozračja kao važnog čimbenika odgojnog odnosa u kojem dijete ima slobodu te važnost komunikacije između odgojitelja i djeteta, pri čemu je naglasak na osluškivanju djetetovih potreba i odgovaranju na njih.

U pedagogiji ljubavi temelj odnosa između odgojitelja i djece jest komunikacija. Osim što je don Bosco često pripovijedao razne zanimljive priče, bio vješt u slušanju dječaka i neverbalnoj komunikaciji koja bi često bila dovoljna da dječaci shvate što im želi reći bez da je išta rekao. Ovi komunikacijski elementi kojima se don Bosco služio u svoje vrijeme danas su

veoma aktualni i poželjno je da ih odgojitelji koriste i razvijaju u svom odgojno-obrazovnom radu.

Za kraj, kako ističe Kurkut (2017), u svakom odgoju, pa i u današnje doba, vrijedi don Boscova definicija odgojitelj kao onoga čiji je životni cilj dobro druge osobe, odnosno rečeno Isusovim riječima, to je onaj „tko svoj život položi za svoje prijatelje“ (Iv 15, 13).

LITERATURA

- Anić, V., Goldstein, I. (2002). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V., Jojić, Lj. i Matasović, R. (2004). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber i Jutarnji list.
- Antolović, K. i Sviličić N. (2016). *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: K&K Promocija.
- Antropozofija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3201>>. Pristupljeno 27. 8. 2022.
- Babić, N., Irović, S. Kuzma, Z. (1999). *The implicit pedagogy and teaching*. Ljubljana: Faculty of education University of Ljubljana.
- Bandura, A., Ross, D., Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582.
- Bezić, Ž., (1990). *Zašto i kako odgajati?*. Đakovo: Biskupski ordinarijat.
- Bosco, I., Preventivni sustav u odgoju omladine, (2013). u: Kurkut (ur.), *Don Bosco – preventivni sustav*. Split: Hrvatska salezijanska provincija, str. 21.
- Bosco, I., (2013). *Pismo iz Rima*, u: Kurkut (ur.), Zagreb: Hrvatska salezijanska provincija.
- Chávez Villanueva, P. (2009). Salezijansko poslanje i ljudska prava, posebice prava maloljetnika. *Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 31(1), 71-83.
- Chávez Villanueva, P. (2008). Odgajajmo s don Boscovim srcem. *Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, 30(1), 19-31.
- Collin, W. (2021). The role of the “educational presence” in the memoirs of the oratory and some biographies written by don Bosco. *Journal of Salesian Studies*. 19(1), 1-30
- Corallo, G., (2017). *Salezijanska odgojna metoda, don Boscova baština*. Zagreb: Salesiana d.o.o
- De Beni, M., Šimović V., Gasparini A.L. (2012). *Pedagogija zajedništva i Agazzi metoda*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet..

- Fernandez-Balboa, J. M., & Marshall, J. P. (1994). Dialogical pedagogy in teacher education: Toward an education for democracy. *Journal of Teacher Education*, 45(3), 172-182.
- Golubović, A., Polegubić, F., & Beno, J. (2016). Suvremenost pedagogije djelotvorne ljubavi sv. Ivana don Bosca. *Riječki teološki časopis*, 47(1), 135-154.
- Giraud, A., (2007). *Ivan Bosco: Uspomene iz oratorija*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar
- Herljević, I., Posokhova, I., (2007). *Govor, ritam, pokret*. Ostvarenje d.o.o
- Jampolsky, G. G., (1993). *Ljubav umjesto straha: put do trajne sreće*. Zagreb: Znanje.
- Jurčević-Lozančić, A. (2005). *Izazovi odrastanja*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
- Katić, V. (2009). *Alternativne koncepcije predškolskog odgoja*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Knapp, M.L., Hall, J.A. (2010). *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kurkut, M., (2013). *Iz bilježnice jednog odgajatelja – Don Bosco – preventivni sustav*. Split: Hrvatska salezijanska provincija.
- Majdandžić-Gladić. S., (2014). *Vjera i djela*. Portal katoličkih teologa.
- Matijević, M. (2001). *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: Tipex.
- Mendeš, B., Vidović Schreiber, T. (2020). *Priče koje nisu htjele zaspati*. Zagreb: Novi redak.
- Muraja, J. (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Nanni, C., (2014). *Preventivni sustav danas*. Zagreb: SALESIANA d.o.o
- Nelson-Jones, R., (2007). *Praktične vještine u psihološkom savjetovanju i pomaganju*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Pease, A., Pease, B. (2012). *Velika škola govora tijela*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Peeters, Jan, Brandt, S. (2011). Educiranje edukatora: međusobna podrška odgajatelja. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*. 10-11.
- Paloš, R. (2003). *Riječ u uho. Don Bosco danas*. 48, br. 1, 18-19.

- Peteh, M. (2018). *Radost igre i stvaranja*. Zagreb: Alinea
- Radoha, J. (1939). Don Boscove uzgojne metode. *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 20 (3.-4.), 217-221.
- Rigatti, Z. (2000). Reggio pedagogija- učenje života na krilima mašte. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* 21(6). 9-13.
- Rijavec, M., Miljković, D. i Brdar, I. (2008). *Pozitivna psihologija*. Zagreb: IEPD2
- Romanof J. (2019). I'm a Teacher, not a babysitter!: *Professionalism in early childhood. Communication as a key to Classroom Success*.
- Rosić, V. (2007). *Domska pedagogija*, Zadar: Edicija erudite.
- Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- Silov, M. (2014). *Pedagoške ideje: don Bosca, Makarenka I Neilla*, Zagreb: Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu.
- Tankerslay D., Brajković S., Handžar S. (2012). *Koraci prema kvalitetnoj praksi: priručnik za profesionalni razvoj odgojitelja*. Zagreb: Korak po korak.
- Tatković N., Tatković S., Diković M. (2016). *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.
- Velički, V. (2013). *Pričanje priča – stvaranje priča: povratak izgubljenom govoru*. Zagreb: Alfa.
- Velički, V., Katarničić, I., (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa.
- Vignjević, J. (2020). Upute za dobar govor u odgajanju i obrazovanju, nadahnute Kvintilijanovim i Marulićevim mislima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 18 (2), 325-338.
- Vodopija, Š., Vajs, A. (2010). *Vještina slušanja u komunikaciji i medijaciji : priručnik i savjetnik za uspješnu komunikaciju*. Zadar: Naklada.

Živčić-Bećirević, I., Smojver-Azić, S. (2005) Izvori stresa na poslu odgojitelja u dječjim vrtićima, *Psihologijske teme*, 14 (2), 3-13.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da je diplomski rad izvorni rezultat moga rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis)